

Kiszely István

A BUDAKESZI TEMETŐ EMBERTANI LELETEI

1. *sír.* 22 év körüli férfinék közel teljes csontváza; koponya jó megtartású. Pamiri-taurid típushoz tartozott. Dolichocran, ortho-hypsicran, orthocran, „normálhomlokú”, orthognath, hyperleptoprosod, hyperlepten, mesokonch, és brachyuran. A koponya másodlagosan kis mértékben plagiocran, ossa suturarum: d.2; s.1. A bal felső első metszőfog igen nagy, széles lapátú. A femur platymer, a tibia platyknem. Számított életbeni termet: 166,5 cm.

2. *sír.* törött és hiányos koponya, töredékes és hiányos vázcsontozat lábfej nélkül. Adultus, kb. 30 év körüli férfi (?). Számított életbeni termete: 174 cm. A típusbeli hovatarozásra nem lehetett következtetni.

3. *sír.* 35 év körüli egyénnek – inkább nőnek – koponyája, néhány csigolya és borda. Hyperbrachycran, hypsicran, tapeinocran, „normálhomlokú”, metriometop. A csecsnyúlványok mögött csontdudor, a bal felső 6–7-es fagon, a jobb alsó 7-es és bal alsó 7-es fagon caries, a jobb alsó 6-os fagon foggyöngy. Taurid-turanid típushoz tartozhatott. A felkar-fej apoposíciósan torzult (4. kép).

4. *sír.* 13 év körüli leánykának töredékes csontváza; különösen a koponya igen törött. Számított életbeni termet: 146 cm.

5. *sír.* 25 év körüli nőnek koponyája és vázcsontozata bal kar nélkül. A nyakszírt jobb oldalán in vivo szerzett és jól gyógyult vágott seb. Hyperdolichocran, orthocran, akrocran, „normálhomlokú”, eurymetop, mesognath, lepten, hypsikonch, mesorrhin és mesuran. A nordikus-mediterrán típushoz tartozott; számított életbeni termete: 160 cm körüli. Az

alsó fogmedri részben foggyökérgyulladás nyomai, labidontia, a koponya parietalis részén Pacchioni-féle gödröcskék.

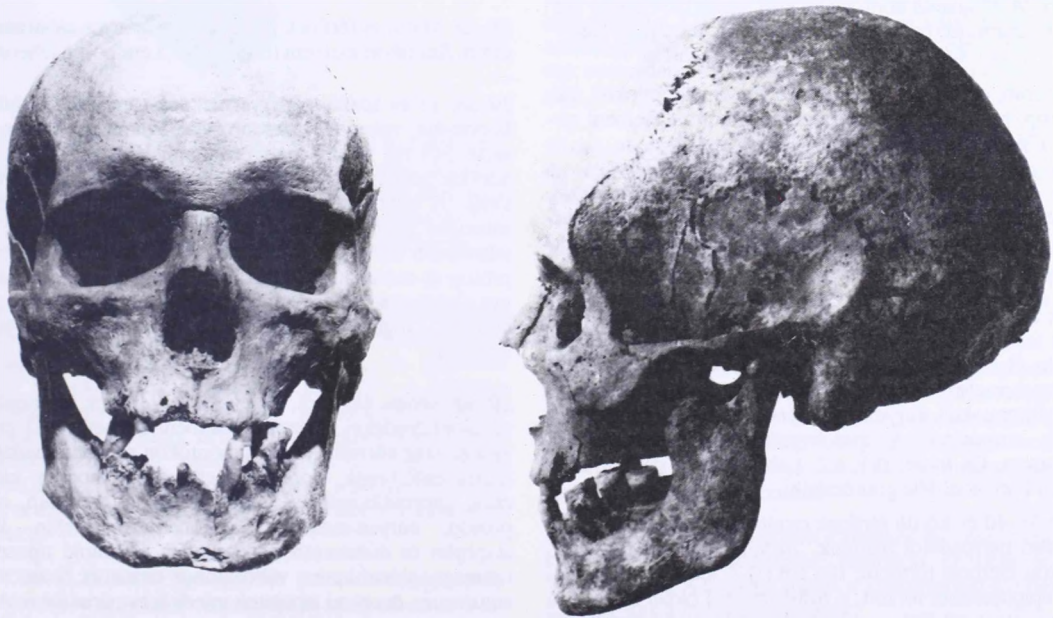
6. *sír.* 15 év körüli (esetleg valamivel idősebb) fiúgyermeknek töredékes, de teljes koponyája és vázcsontozata. Valamely mongolid típushoz tartozott, illetve sok benne a mongolid elem. Számított életbeni termet: 166 cm. A koponya a föld nyomásától másodlagosan deformálódott, ezért embertani méretei nem adhatók meg.

7. *sír.* 50 év körüli férfinék közel teljes, de töredékes csontváza. Típus nem határozható. Számított életbeni termet: 177 cm. Az izomtapadási felszínek erőteljesek.

8. *sír.* 45 év körüli férfi csontváza. Dolichocran, orthocran, metriocran, „szűkhomlokú”, stenometop, leptoprosop, mesen, hypsikonch, leptorrhin, leptostaphylin és dolichuran. Ossa suturarum mindkét oldalon. A nordikus típusnak helyi csoportokkal keveredett változatához sorolható. Számított életbeni termete 175,5 cm.

9. *sír.* 50 év körüli férfinék töredékes csontváza. Nagy valószínűséggel a Kaszpi-típushoz tartozott. dolicho-mesocran, orthocran, metriocran, „normálhomlokú”, eurymetop, meso-orthognath, leptoprosop, lepten, hypsikonch, leptorrhin, mesostaphylin. 5 fog caries-es. Számított életbeni termet: 173 cm.

10. *sír.* 50 év körüli férfinék csontváza; a vázcsontok a combcsonttól lefelé hiányoznak. Valamely brachycran típushoz tartozhatott; leginkább a keletbalti típus valószínűsíthető.

1. kép A budakeszi honfoglalás kori temető 16-os számú férfisírjának a koponyája két normában. A nordikus-cromagnonid típushoz tartozott

2. kép A budakeszi honfoglalás kori temető 35. számú női sírjából származó bal oldali medenceclapát, amelynek felszínén sequesteres felszívdások láthatók

Brachycran, orthocran, tapeinocran, „normálhomlokú”, stenometop, kis mértékben plagiocran. Számított életbeni termete: 176 cm lehetett.

11. sír. 40 év körüli férfinek koponyája és vázcsonttöredékei. A lábcsonatok teljesen hiányoznak. Dinári-taurid típushoz tartozott. Mesocran, orthocran, akrocran. termet nem számítható.

12. sír. 50–55 év körüli férfinek koponyája és vázcsontjai. E sírban fekvő személy koponyája eredetileg az X₃-as jelzetű volt. Az illető a bajkáli-tungid típushoz tartozott, számított életbeni termete: 171 cm. Brachycran, hypsicran, metriocran, „normálhomlokú”, eurymetop, mérsékeltén prognath, mesoprosop, euryen-mesen, mesohypsiconch, chamaerhin és brachyuran. Os incae: d:1; s:2. Labidontia, a koronavarrat mentén Pacchioni-féle gödröcskék.

13. sír. 35–40 év körüli férfinek csontváza; a láb alsó része a tibia alsó harmadától hiányzik. Turanid típushoz tartozott, számított életbeni termete: 184 cm (!) A jobb clavicula mediális epiphysisénél torzult, a nyílvarrat bal oldali részénél a tabula externa 10 filléres nagyságú területen bemélyedt, ún. „jelképes trepanáció” található rajta. Brachycran, orthohypsicran, tapeino-metriocran, „normálhomlokú”, metriocran,

metop, euryprosop, mesen, leptorrhin és mesuran. A fogakon fogkő, a fogzománc bordázott, azon ún. „rachitikus vonalak” láthatók (3. kép).

14. sír. Senilis életkorú férfinek csontváza, amely deréktól lefelé hiányzik. Atlanto-mediterrán típushoz tartozott. Dolichocran, chamaecran, eurymetop, orthocran, mesoprosop, mesokonch, dolichuran. A koronavarratok mentén kétoldalt szimmetrikus bemélyedés, a nyílvarrat középső része mentén 1 cm átmérőjű begyógyult seb, esetleg „jelképes trepanáció”.

15. sír. Fiatal, 20–25 év közötti férfinek vázcsontozata koponya nélkül. Számított életbeni termete: 175 cm körüli lehetett. A csontok felszíne osteoporotikus; az illető feltehetően osteoporosis generalisban szenvedett.

16. sír. Régebben e csontváz X₄-es jelzettel szerepelt. 50 év fölötti férfinek teljes csontváza, amelynél a láb alsó része hiányzik. Nordikus-cromagnonid típushoz tartozott, számított életbeni termete: 169 cm. A hátsigolyákon és az ágyékcsgolyákon rheumatikus eredetű csonthorgok, a bregma tájon in vivo gyógyult seb, esetleg „jelképes trepanáció”. Parodontosis, amelynek következtében az alsó középső és hátsó fogak kihullottak, dolicho-mesocran, hypsicran, metriocran, „normálhomlokú”, eurymetop, meso-leptoprosop, mesen-lepten, mesokonch, leptorrhin, dolichuran és orthognath (1. kép).

17. sír. 40 év körüli férfinek csontváza; a láb legsós része hiányzik. Az első összesítésben ezen egyén koponyája X₂-es jelzettel szerepelt. Az illető a turanid-dinári típushoz tartozott, számított életbeni termete 173 cm volt. Brachycran, hypsicran, metriocran, „normálhomlokú”, a nyakszirti rész aszimmetrikus, a nyílirányú koponyavarrat korai elcsontosodása következtében a falcsonti dudorok oldalt erősen kiállók és a nyílvarrat mentén crista figyelhető meg. A csecsnyúlványi varrat mentén csontszigetek.

18. sír. Maturus férfinek töredékes és hiányos csontváz-töredékei. Számított életbeni termet: 173,5 cm körüli lehetett.

19. sír. 15 év körüli leánygyermeknek töredékes és hiányos koponyája, valamint vázcsontozata. Számított életbeni termete 143 cm körüli, mediterrán-alpi típushoz tartozott. A homlok patológiásan magas, a koronavarrat mentén csontritkulás. A koponyaboltozaton Pacchioni-féle gödröcskék. A musculus deltoideus tapadási felszíne leánygyermekre nem jellemzően erőteljes, érdes. Mesocran, metriometop, mesoprosop és mesen. Ossa suturarum mindkét oldalon, a koponya elsődlegesen plagiokcephal, a fiatal életkor ellenére parodontosis – fogágyfelfúvódás – és a fogakon rachitikus jellegű bordázat.

20. sír. Senilis életkorú, 60 év fölötti férfinek koponyája és vázcsonttöredékei. Számított életbeni termete: 162 cm, az idős életkor ellenére a hosszúcsontokon az izomtapadási felszínek erőteljesek. Koponya mesocran, orthocran, metriocran, „normálhomlokú”, metriometop, orthognath, mesoprosop, euryen-mesen, mesokonch, mesorrhin, leptostaphylin és dolichuran. Valószínűleg a turanid típusnak a cromagnoniddal kevert változatához tartozott. Számos ossa suturarum, öregkori lapulatok mindkét os parietale-n. A nyílvarrat mentén kétoldalt „jelképes trepanáció” nyomai látható. Az izomtapadási felszínek a hosszúcsontokon az idős életkor ellenére is érdesek, erőteljesek (4. kép).

3. kép A budakeszi honfoglalás kori temető férfisírjaiból származó vázcsont-patológiák. Fent: a 13-as számú sír deformált claviculája; középen: a 24-es számú sír törött és in vivo kalluszosan gyógyult claviculája; lent: a 21-es számú sír felszívódásos és csontappozíciós felszínű keresztcsontja

21. sír. 40–50 év közötti férfinek csontváza. Számított életbeni termete: 162 cm. Az uráli – armenid típus keverékével határozható meg típusbeli hovatartozása. A nyílvarrat mentén bal oldalt ún. „jelképes trepanáció”. A koponya brachycran, hypsicran, metriocran, tapeinoocran, „normálhomlokú”, metriometop, orthognath, leptoprosop, lepten, mesokonch, leptorrhin, leptostaphylin és dolichuran. Parodontosis, a fogakon erős fogkőlerakódás, a sacrum belső felszínén és a hosszúcsontok középső részén felszívódások (3. és 4. képek).

22. sír. 10–12 év körüli gyermeknek (inkább leánygyermeknek) töredékes és hiányos koponyája és vázcsontozata a láb közepéig. Számított életbeni termete 141 cm körüli lehetett. A szemgödörökben osteoporosis symmetrica, a fogak rachitikusan rovátkáztak.

23. sír. fiatal, 25–30 év közötti nőnek töredékes koponyája és vázcsontozata. Típusa nem határozható meg. Számított életbeni termete 158 cm volt. Fiatal életkora ellenére 5 caries-es foga is volt.

24. sír. 50–55 év körüli férfinek csontváza. A protonordikus típushoz tartozott, számított életbeni termete: 174 cm körüli lehetett – pontosan a hosszúcsontok vég-részének töredékesége miatt nem határozható meg. A bal claviculája in vivo törött és kalluszosan gyógyult. A koponya hyperdolichocran, chamaecran, metriocran, „szűkhomlokú”, euryometop, orthognath, leptoprosop, lepten, hypsiconch, leptorrhin, leptostaphylin és dolichuran. A linea nuchae superior és inferior erősen fejlett (3. kép).

25. sír. 60 év körüli férfinek töredékes és hiányos csontváza. Az alpi vagy keletbalti típushoz tartozott, számított életbeni termete: 165 cm körüli volt. A koponya brachycran, orthocran, tapeinoocran, „széleshomlokú” és euryometop. Az állkapocs belső oldalán atavisztikus megvastagodás a fogmedri rész alatt.

26. sír. 60–65 év körüli férfinek töredékes csontváza. Sem típusa, sem életbeni termete nem határozható meg.

27. sír. Első regisztrálás szerinti „A”-jelzésű női koponya és néhány vázcsonttöredék. Életkora: 16 év, számított életbeni testmagasság 158 cm körüli, a taurid-alpi típushoz tartozott. a fogakon – fiatal életkora ellenére – fogkő, rachitikusan bordázott fogzománc. A koponya brachycran, hypsicran, akrocran, „normálhomlokú” és metriometop.

28. sír. Juvenis életkorú, 15–16 év körüli fiúgyermeknek töredékes és hiányos csontváza. Számított életbeni termete 152 cm körüli lehetett, típusát nem tudtuk meghatározni.

29. sír. 40 év körüli cromagnonid-aurid típushoz tartozó férfinek koponyája és töredékes vázcsontozata. Számított életbeni termete: 171 cm körüli lehetett. A koponya mesocran, ortho-hypsicran, metriocran, „normálhomlokú”, metriometop, mesognath, leptoprosop, mesen, mesokonch és brachyuran.

30. sír. 40–45 év körüli nőnek hiányos és töredékes koponyája, valamint vázcsontozata. Számított életbeni termete 160 cm.

31. sír. 5 év körüli gyermeknek rossz megtartású csontváza. Nagy valószínűséggel az alpi típushoz tartozott. A koponya boltozatának belső oldalán Pacchioni-féle gödröcskék. Számított életbeni termete 105 cm körüli lehetett.

32. sír. 60–65 éves férfinek kissé töredékes koponyája és vázcsontozata. Számított életbeni termet: 177 cm; a turanid-mediterrán típuskeverékhez tartozott. Az obelion-tájon „jelképes trepanáció” nyoma látható. A jobb oldali porus acusticus becsontosodott. A koponya mesocran, orthocran, metriocran, stenometop, parodontosis.

33. sír. 30–35 év körüli nőnek töredékes és rossz megtartású koponyája és vázcsontozata. Számított életbeni termete 162,5 cm volt. A fogakon fogkő, a koponyaboltozat belső oldalán erősek a gyrus-benyomatok.

34. sír. 25–30 éves férfinek koponyája és vázcsontozata derékgig. A dinári-aurid típushoz tartozott, humerusból és radius-

4. kép: Patológias elváltozások a budakeszi honfoglalás kori temető sírjaiból. Bal oldalt: Bal humerus csontfelszívódásokkal a 21-es számú férfisírból; jobb oldalt fent: Apposíciósan gyógyult caput humeri a 3. számú női sírből; jobb oldalt lent: erőteljes musculus deltoideus tapadási felszín a 20-as számú senilis férfisírből

ből számított életbeni termete: 168,5 cm. A koponya brachycran, hypsicran, akrocran, „szűkhomlokú”, eurymetop, orthognath, eury-mesoprosop, mesen, hypsikonch, chamaerhin és mesuran. A nyakszirt planooccipital, a falcsonti dudorok erősen fejlettek. A maxilláris rész a bal oldali fossa canina környéki részen felritkult valószínűleg egy fiatalkori felső kettes incisivus foggyökérgyulladására következtében. A felső első metszőfog lapátalakúak.

35. sír. 25–30 év körüli nőnek jómege tartású koponyája és vázcsonttöredékei. A keleti mediterrán típus valamely változatához tartozott. A koponya dolichocran, orthocran, metriorcran, metriometop, „normálhomlokú”, mesognath, mesoleptoprosop, lepten, hypsikonch, leptorrhin, leptostaphylin és brachyuran. A szemüreg belső oldalán osteoporosis symmetrica. A medencelapát felszínei is sequesteres állományúak (2. kép).

36. sír. Fiatal, 20 év körüli férfinak töredékes koponyája és teljes, jómege tartású vázcsontozata. Valamely kerekfejű típushoz – leginkább a keletbaltihoz vagy az alpihoz – tartozott. A hosszúcsontok felszínén az izomtapadási felszínnek igen erősek. Számított életbeni termet: 167 cm körüli lehetett.

37. sír. 35–40 év körüli férfinak teljes, jómege tartású csontváza. A bajkái-uráli típushoz tartozott, esetleg taurid-bajkái típushoz sorolható. Számított életbeni termete 175,6 cm. Az állkapocs in vivo deformálódott. A koponya dolichocran, hypsicran, akrocran, „normálhomlokú”, eurymetop, orthognath, mesoprosop, mesen, mesokonch, mesorrhin és brachyuran. A homlokban a linea temporális mögötti érbenyomatok mélyek.

38. sír. 40–50 év közötti nőnek koponyatöredékei és vázcsontozata. Típust nem tudunk határozni, a számított életbeni termete 166 cm körüli lehetett.

39. sír. 40 év körüli egyéneknek – valószínűleg nőnek – teljes csontváza. A turanid-mediterrán típushoz tartozott; számított életbeni termete 164,5 cm. A koponyaboltozat belső falán Pacchioni-féle gödröcskék. A koponya kis mértékben másodlagosan deformálódott. A fogakon fogkő, paradontosis. A koponya meso-brachycran, hypsicran, akrocran, „normálhomlokú”, eurymetop, mesognath, meso-leptoprosop, lepten, hypsikonch, mesorhin és dolichocran.

40. sír. E sírből csontváz nem származik.

41. sír. 45 év körüli nőnek teljes csontváza. Mediterrán-turanid-pamiri keveredésű típusú volt, számított életbeni termete 158,5 cm lehetett. A bal járomív környékén pocok vagy más állat rágásának nyomai láthatók, a koponyaboltozat belső oldalán Pacchioni-féle gödröcskék. A koponya kissémértékben másodlagosan deformálódott. A koponya mesocran, hypsicran, akrocran, a lambdavarrat sok szigetből áll. A vázcsontozat vékony.

42. sír. 8 év körüli gyermeknek rossz mege tartású és töredékes koponyája és vázcsontozata. Számított életbeni termete 118 cm körüli. Valamely brachycran típushoz tartozhatott.

43. sír. 50–55 éves nőnek koponyatöredékei és vázcsontozata. Feltehetően a turanid típushoz tartozhatott; számított életbeni termete 163 cm körüli lehetett. A hosszúcsontok vékonyak, sorvadtak.

44. sír. 50–55 év körüli férfinak kissé töredékes koponyája és jómege tartású vázcsontozata. A jobb halántéki rész fölött egy forint nagyságú in vivo kapott és begyógyult seb nyoma. Nordikus-eromagnonid típushoz tartozhatott, számított életbeni termete 174 cm körüli lehetett. A koponya dolichocran, „normálhomlokú”, eurymetop, az állcsúcs igen alacsonyan álló piramis.

45. sír. 50–55 év körüli férfinak teljes, jómege tartású csontváza. Mongolid típushoz tartozott, leginkább a bajkái-iráni típuskeverékkel jellemezhetjük. Számított életbeni termete

169 cm körüli lehetett. A koponya brachycran, hypsicran, metriocran, „normálhomlokú”, prognath, euryprosop, euryen, mesokonch, mesostaphilin és mesuran. Os incae tripartitum, labidontia. A koponyaboltozat belső oldalán feltehetően agyvelőgyulladás nyomai láthatók.

46. sír: E sírből embercsont nem került elő.

47. sír: Keleti-mediterrán típusúhoz tartozó 10–11 év körüli leánygyermeknek közel teljes, kissé töredékes csontváza. Számított életbeni termete 138–140 cm körüli lehetett. Mivel a koponya a földben másodlagosan kis mértékben deformálódott, ezért adatai nem határozhatók meg.

48. sír: 30 év körüli férfinak kissé töredékes koponyája és ép vázcsontozata. Borreby-szerű ősi típusúhoz tartozhatott, talán az „Orosz Síkság” egyik ősi típusához. Számított életbeni termete 182 cm volt (!). A koponya mesocran, chamaecran, tapecinocran, „normálhomlokú”, metriometop, lepten, mesokonch és chamaerhin.

49. sír: Régi jelölés szerint X₁-es sír. Senilis életkorhoz tartozó – 60 év fölötti – férfinak közepes megtartású csontváza. Az ősi, ún. „andronovó” típusúhoz tartozhatott, számított életbeni termete 170 cm körüli lehetett. A koponya dolichomesocran, orthocran, metriocran, „normálhomlokú”, az arc csak nagy vonásokban rekonstruálható.

A budakeszi honfoglalás kori temető embertanilag feldolgozott egyéneinek életkor szerinti megoszlása

0–1 éves	meghatározott nemű	férfi	nő	együtt
–	–	–	–	–
1–4 éves	–	–	–	–
4–7 éves	1	–	–	1
7–14 éves	1	–	3	4
14–20 éves	–	2	2	4
20–40 éves	–	10	5	15
40–60 éves	–	12	5	17
60–x éves	–	6	–	6
Együtt	2	30	15	Összesen: 47 egyén

Ami a fenti táblázatból egyértelműen kitűnik az, hogy az embertani feldolgozásra került temetőrész egy nagyobb temetőnek csak egy töredéke, ugyanakkor, mivel újszülöttek és infans I. életkorhoz tartozók nem kerültek vizsgálatra, azokat vagy a felszínhez közel temették el és azt az erózió vagy a talajművelés elpusztította, vagy pedig a temetőnek egy külön, feltárásra nem került részébe temették.

A 49 sírszámmal ellátott temetőnek két sírjában – a 40-es és a 46-os számúban – nem volt csontváz. Így a feldolgozott csontvázak vagy csontvázrészecskék száma 47 volt. Mivel e 47-ből 30 a férfi és 15 a nő, ebből is kö-

vetkezik, hogy a feldolgozásra került egység esetleges, nem reprezentálja az egész temetőt. Ebből az is következik, hogy nem reális a nemek, az életkorok szerinti megoszlásból bármilyen következtetést is vonni, ugyanakkor semmiféle „életkor-grafikon”, „várható-sági életkor-görbe” vagy „átlagos életkor” kiszámítása értelmetlen, tudománytalan. Megállapításaink így egy „igazi” X. századi temető „szórvány” csontmaradványaira vonatkozik. Mivel e korból viszonylag kevés csontvázanyag áll rendelkezésünkre, így ezen anyag közlése is jelentős és történeti értékű.

A budakeszi honfoglalás kori temető embertanilag feldolgozott egyéneinek típus szerinti megoszlása

Típus vagy típuscsoport	férfiak	nők
turanid	13. sír	43. sír
turanid-dfnári	17. sír	–
turanid-cromagnonid	20. sír	–
turanid-mediterrán	32. sír	39. sír 41. sír
turanid-taurid	–	3. sír
bajkái-tungid	12. sír	–
bajkái-iráni	45. sír	–
„Kaszpi”	9. sír	–
bajkái-uráli	37. sír	–
uráli-armenid	21. sír	–
„andronovo”	49. sír	–
meghatározatlan „mongolid”	6. sír	–
pamiri	1. sír	–
taurid-alpi	–	27. sír
dinári-taurid	11. sír	–
cromagnonid-taurid	34. sír	–
kelet-balti	29. sír	–
alpi-kelet-balti	10. sír	–
	25. sír	–
	36. sír	–
keleti mediterrán	–	35. sír 47. sír
atlanto-mediterrán	14. sír	–
nordikus-mediterrán	–	25. sír
mediterrán-alpi	–	19. sír
nordikus-cromagnonid	16. sír	–
	44. sír	–
nordikus	8. sír	–
protonordikus	24. sír	–
alpi	–	31. sír (gyermek)
borreby	48. sír	–

Meghatározható típusok száma: 24 10

A feldolgozott 47 csontvázból vagy csontvázrészecskéből 34 esetben tudunk a típusbeli hovatartozásra következtetni. A nemek szerinti megoszlás itt is irreális, hiszen ebből 24 a férfi és 10 a nő.

Ami a fenti táblázatból első ránézésrel is könnyen megállapítható az, hogy kevés a „tisztá” típusúhoz sorolható egyén. Azaz: a temetőbe temetettek nagyrésze igen kevert típusú. Nem jellemző az eltemetettekre az, amelyet a Kárpát-medence „helyi lakosságára”

mondhatunk. Ezzel szemben nagyon sok az olyan típus, amelynek „klasszikus” előfordulása Közép- és Belső-Ázsiában található. Ide már csak keveredett formában jutott el. Ezek a „távoli” típusokhoz tartozók „út közben” keveredtek mindazon embercsoportokkal, amelyek az eurázsiai sztyep közép- és nyugati területén éltek. Így a turanid típusokhoz tartozók keveredtek a tauridokkal, az uráli típusokhoz tartozók az armenidokkal, de előfordul az e temetőbe temetettek között a klasszikus „andronovo” vagy akár a pamiri típus is. Az „autochton” lakosság közül leginkább a mordikus-mediterrán, a mediterrán-alpi, a nordikus-cromagnonid, az alpi és a nordikus típusokhoz tartozók a jellemzőek, bár ezek a Kárpátoktól keletre is ebben az időben gyakoriak voltak. A „protonordikus” és a „borreby” típusokhoz tartozók két egyén viszont Északnyugat-Európa ősi formáját képviseli, a Kárpátoktól keletre alig található, illetve arra a területre nem jellemző.

A típusbeli hovatartozást a következőkkel sumházhatjuk. A temetőben voltak helyi lakók is, de nagyrésztük Belső-Ázsia felől érintve az uráli területet sokszorosan keverve érkezett a Kárpát-medencébe.

A budakeszi honfoglalás kori temető embertanilag feldolgozott egyéneinek a csonton morfológiailag megállapítható betegségeinek megoszlása:

Fractura claviculae sinistrae a 24. férfisírbanál.

Nyakszirt baloldalán forint nagyságú seb, amely in vivo gyógyult 5. női sírból.

Jobb halántékon forint nagyságú seb, amely in vivo gyógyult. 44. férfisírbanál.

„Jelképes trepanáció” a nyílvarraton, vagy a nyílvarrat mentén kétoldalt a falcsontokon. 13. férfisírbanál, 14. férfisírbanál, 16. férfisírbanál, 20. férfisírbanál, 21. férfisírbanál és a 32. férfisírbanál.

Osteoporosis generalis 15. férfisírbanál és a 19. női sírből.

Osteoporosis symmetrica 22. leánygyermek sírjából és a 35. női sírből.

Pathológiásan erős gírús-benyomatok 33. női sírből.

Porus acusticus elcsontosodása 32. férfisírbanál.

Pacchioni-féle gödröcskék a koponyaboltozat belső oldalán. 5. női sírből, 12. férfisírbanál, 19. női sírből, 31. gyermeksírből, 39. női sírből és a 41. női sírből.

Koponyaboltozat belső oldalán agyvelőgyulladás nyoma a 45. férfisírbanál.

Rheumatikus csonthorog az ágyéki és hátcsigolyákon a 16. sírből.

Atavisztikus megvastagodás a mandibula belső részén a 25. férfisírbanál.

Paradontosis (fogágyuladás) a 16. férfisírbanál, a 19. női sírből, 21. férfisírbanál, 32. férfisírbanál és a 39. női sírből.

Foggyökérgyulladás nyoma a maxilláris részen. 5. női sírből és 34. férfisírbanál.

Caries (szuvas fog) a 3. női sírből, a 9. férfisírbanál és a 23. női sírből.

Rachitikus zománcvonalak a fogakon. 13. férfisírbanál, 19. női sírből, 22. leánygyermek sírjából, 27. leánygyermek sírjából.

Fogkő patológiás mennyiségben. 13. férfisírbanál, 21. férfisírbanál, 27. leánygyermek sírjából, 33. női sírből és a 39. női sírből került elő.

Az előző felsorolásból kitűnik, hogy egy viszonylag egészséges népesség temetkezett Budakeszin, adaptációs betegségekkel nem küszködött. A fracturák – törések – esetlegesek, az osteoporosis generalis csak két esetben fordult elő – ez komolyabb anyagcsere-zavar következménye. Az osteoporosis symmetrica egyik oka az anaemia is lehet.

Külön kell szólni az ún. „cicatrizációs” sebekről, amelyeket „jelképes trepanációnak” is neveznek – helytelenül. Diploe érnymást csökkentettek ezzel, forró olajos étetéssel. Ez a budakeszi temető részben 6 férfínél fordult elő, amely viszonylag magas szám és antropológiailag jól datálja a temetőt, mert ez a gyógy mód szinte kizárólag a X. századra korlátozódik – egy-két pontosan nem bizonyított korú egyénnél fordult elő talán még a XI. században is. Az ilyen beavatkozások kb. egyidőben történtek a „valódi trepanációkkal”, gyógyítás okából történő koponyalékeléssel és kizárólag magyarnak határozott anyagokon fordult eddig elő.

Ami a fogakat illeti: szuvas fog (caries) mindössze három sírban levő csontváznál fordult elő; ez egészséges táplálkozási módot bizonyít. A „normálisnál” nagyobb mértékű fogkő 5 esetben fordult elő. Feltűnően magas viszont az első metszőfogakon a legjobban megfigyelhető, de a többi fogakon is előforduló ún. „rachitikus jellegű” vízszintes csíkozottságú zománcvonal – ezt 4 esetben figyelhettük meg. Ennek oka többnyire gyermekkori rachitis – angolkór – szokott lenni, bár egyes szerzők másféle okot is bizonyítottak már.

1. táblázat: A budakeszi honfoglalás kori temető csontvázai agykoponya-méreteinek paramétereit

Martin f. szám	Méretek	férfiak				nők			
		N	M	V^{\min} - V^{\max}	S^2	N	M	V^{\min} - V^{\max}	S^2
1.	Agykoponya legn. hossz.	25	183,14	165–206	63,1	8	178,17	170–191	46,2
3.	Agykoponya hosszúsága	25	176,76	166–204	58,3	8	171,83	168–190	32,7
5.	Koponyaalap hossza	16	103,16	93–138	89,0	7	98,60	85–103	16,6
7.	Foramen m. hossza	14	35,23	27–39	8,0	8	33,40	29–37	5,6
8.	Koponya l. szélessége	25	139,86	128–150	56,9	8	135,90	122–145	40,0
9.	Legkisebb homloksz.	24	98,39	85–111	18,3	8	97,6	92–106	16,1
10.	Legnagyobb homloksz.	24	121,87	110–130	24,6	8	116,60	112–135	22,2
11.	Biariculáris szél.	23	119,91	100–142	47,7	8	112,87	96–123	36,6
12.	Legnagyobb tarkósz.	22	115,36	106–125	55,1	8	110,44	99–123	45,5
13.	Legn.csecsnyűv. szél.	22	109,05	103–120	40,0	8	100,25	86–118	34,6
17.	Agykoponya magassága	18	135,92	129–142	50,3	7	136,40	125–140	16,3
20.	Porion-bregma magass.	16	114,17	101–123	46,3	6	115,17	106–129	38,9
23.	Koponya kerülete glab.	23	528,85	496–545	96,9	9	510,33	492–535	96,3
24.	Haránt koponyafv glab.	23	317,80	300–330	93,3	9	311,67	305–320	99,3
25.	Nyílrányú koponyafv	25	373,21	350–400	96,3	9	358,33	323–395	96,7
32/1.	Mediansagitt. occip.	24	61°13'	58°–68°	76,3	9	69°61'	59°–73°	96,6
32/2.	Nasion-bregma szög	24	54°50'	48°–56°	77,9	9	55°54'	49°–59°	86,3
32/a.	Tangentialis szög	20	72°40'	68°–76°	58,9	8	71°67'	67°–74°	46,3

2. táblázat: A budakeszi honfoglalás kori temető csontvázai arckoponya-méreteinek paraméterei

Martin f. szám	Méretek	férfiak				nők			
		N	M	V^{\min} - V^{\max}	S^2	N	M	V^{\min} - V^{\max}	S^2
40.	Arckoponya hosszúsága	26	94,54	83-104	106,0	10	87,00	69-94	101,3
42.	Alsóarc magassága	26	112,46	103-122	100,1	10	100,40	69-94	92,6
43.	Felsőarc szélessége	26	105,94	96-116	73,6	10	100,20	95-108	67,7
44.	Orbitaszélesség	26	96,16	90-106	20,3	10	89,67	81-93	16,3
45.	Arcszélesség	26	131,00	121-141	67,7	10	120,40	106-135	53,3
46.	Középarcszélesség	26	91,27	82-97	50,1	10	86,33	85-99	16,2
47.	Arcmagasság	24	119,12	107-130	33,1	8	111,80	95-129	18,6
48.	Felső arcmagasság	24	72,28	64-78	50,0	8	66,00	58-70	24,6
50.	Orrgyök szélessége	26	24,11	20-27	8,3	8	20,00	18-23	16,3
51.	Orbita-szélesség (d)	26	37,71	34-40	6,6	8	36,67	34-39	8,3
52.	Orbita-magasság (d)	26	35,57	30-38	11,6	9	35,67	32-37	11,6
54.	Orrszélesség	24	22,33	18-25	4,5	8	21,40	19-23	8,7
55.	Orrüreg magassága	22	50,13	44-56	16,3	7	49,67	46-52	14,3
60.	Maxillo-alveolaris h.	20	58,13	51-70	29,7	6	52,40	49-54	8,6
62.	Szájpad hosszúsága	22	52,62	46-65	53,6	8	48,50	46-51	16,9
63.	Szájpad szélessége	22	38,83	34-42	36,3	8	39,25	31-48	37,3
66.	Állkapocs-szélessége	24	105,63	98-117	78,6	11	93,37	88-100	54,3
68.	Állkapocs-hosszúság	24	106,68	96-126	105,3	11	98,00	76-106	173,2
69.	Állcsúcs-magasság	24	31,43	28-40	36,7	10	27,85	20-33	19,2
70.	Állkapocs magasság	24	59,65	52-65	8,3	10	51,51	48-61	9,2
71a.	Legkisebb állkapocssz.	24	32,79	28-36	7,3	10	30,78	30-32	2,6
72.	Arcprofilszög	22	84,58	78-88	22,9	8	82,00	80-84	16,3
73.	Középarc-profilszög	22	86°00'	82°-92°	9,3	8	93°50'	81°-84°	9,2
79.	Állkapocsszög	24	125°40'	116°-125°	61,6	11	123°37'	117°-130°	54,2

3. táblázat: A budakeszi honfoglalás kori temető csontvázainak jelzőértékei

Martin f. szám	Jelzők	férfiak				nők			
		N	M	$v^{\min}\text{-}v^{\max}$	S^2	N	M	$v^{\min}\text{-}v^{\max}$	S^2
8:1	Hosszúság-szélesség	25	73,39	68,10–84,60	33,4	8	78,10	75,00–82,4	29,6
17:1	Hosszúság-magasság	22	73,53	68,60–81,00	22,3	7	78,34	75,89–87,10	17,6
20:1	Hosszúság-magasság	20	63,00	59,41–71,78	16,3	7	65,90	59,70–71,30	16,3
17:8	Szélesség-magasság	18	98,02	90,00–105,71	23,6	7	100,42	91,06–113,80	24,5
20:8	Szélesség-magasság	20	81,67	70,10–90,23	31,2	7	84,82	78,69–95,50	34,2
9:10	Harántthomlok-jelző	26	76,70	73,30–81,30	16,2	7	77,86	64,80–83,22	16,9
9:8	Transversalis frontop.	26	71,27	60,70–89,56	20,2	7	70,17	66,26–73,50	12,1
47:45	Morfológiai arcjelző	22	89,73	81,00–99,99	25,6	7	89,52	80,01–96,67	24,3
48:45	Felsőarcjelző	24	53,11	41,50–59,20	21,2	7	54,92	50,49–59,39	16,4
52:51	Szemüregjelző (d.)	26	86,42	78,91–99,98	16,2	7	91,40	88,20–94,61	10,3
54:55	Orrüregjelző	26	43,97	36,00–55,53	3,2	7	43,73	39,26–47,80	6,3
50:44	Interorbitalis j.	26	23,40	21,91–26,71	9,2	8	26,20	19,73–31,20	8,2
63:62	Szájpadjelző	26	78,34	71,21–83,46	16,9	8	81,36	79,31–86,21	9,3
61:60	Maxillo-alveolaris j.	26	110,36	99,71–133,94	12,0	8	113,16	98,70–124,51	16,2
6:1	Claviculae dextrae	25	28,29	20,20–34,81	9,9	8	25,50	23,00–26,81	3,2
6:5	Transvers.j.humeri d.	24	86,20	68,21–99,80	86,7	7	83,64	70,00–89,51	83,6
7:1	Robusticitas humeri d.	24	21,02	17,60–23,71	6,2	7	18,92	17,40–20,51	7,3
	Sexual index pelvis	24	69,98	51,90–88,61	24,3	8	82,30	60,00–98,71	46,0
6:7	Robusticitas femoris	26	110,44	93,30–127,31	96,8	9	98,26	84,00–108,63	86,2
10:9	Pterymeria femoris d.	26	75,03	67,60–90,32	40,6	9	78,10	76,83–84,8	9,3
9a:8a	Cmenicus tibiae d.	26	69,66	62,38–78,10	44,2	9	65,78	60,00–77,41	38,2